

MARIOLA SZEWCZYK-JAROCKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

**PODATEK DOCHODOWY OD OSÓB PRAWNYCH
– PRZESZKODA W ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI
– BADANIA WŁASNE PRZEDSIĘBIORSTW
Z BRANŻY BUDOWLANEJ W POLSCE**

Wprowadzenie

Ekonomiści i publicyści często dyskutują na temat szarej strefy gospodarki i jej wpływu na polski system podatkowy oraz system ubezpieczeń społecznych. W artykule przeprowadzono analizę wpływu gospodarki nieformalnej na system podatkowy, ze szczególnym uwzględnieniem podatku dochodowego od osób prawnych.

1. Działania podatków i ich wpływ na szarą strefę

W trakcie wielowiekowego kształtowania systemów podatkowych, na które składa się wiele różnych podatków, mieliśmy do czynienia z częstą ich rozbudową. Celem rozbudowy było przede wszystkim zapewnienie państwu bezpiecznego, stabilnego, wydajnego źródła środków pieniężnych. Dzięki dochodom podatkowym państwo mogło i może realizować wydatki budżetowe¹.

Podatek jako konstrukcja prawna oparty jest na prostym schemacie, w którym jeden podmiot zobowiązany jest do płacenia na rzecz innego podmiotu okre-

¹ J. Ciak, *Brak pieniędzy w kasie państwa*, referat ogłoszony na Toruńskim Festiwalu Nauki i Sztuki, Toruń, 25–28 kwietnia 2002, s. 1.

ślonej kwoty środków pieniężnych². Z definicji wynika, że jest to „pobranie dokonane w drodze przymusu przez władzę publiczną; jego zasadniczym celem jest pokrycie obciążeń publicznych i ich rozdzielenie według zdolności podatkowej obywateli”³.

Poszczególne podatki uregulowane są ustawami i wchodzą w skład systemu podatkowego. Zatem system podatkowy jest zbiorem podatków zsynchronizowanych pod względem ekonomicznym i społecznym. Rozbudowie systemów podatkowych towarzyszy wzrost fiskalizmu.

Często podatek jest postrzegany jako główny czynnik ograniczający i naruszający pewne swobody. Jego istota oraz związane z nim obciążenia sprawiają, że postrzega się go jako instrument ograniczający wolność obywateli⁴.

W zasadzie większość podatników broni się przed nowymi obciążeniami podatkowymi, ponieważ przyzwyczajają się i akceptują określony system podatkowy. Podatnicy podejmują legalne i nielegalne działania w ramach obrony przed podatkami. Skuteczną obroną jest przerzucanie podatku na inne podmioty, co dotyczy podatków konsumpcyjnych, które zawarte są w cenie dobra i usługi, na przykład podatek od towarów i usług (VAT). Prowadzi to do wzrostu ceny towaru, którego ciężar ponosi odbiorca⁵.

Można także mówić o uchylaniu się od płacenia podatków, a więc postępowaniu niezgodnym z prawem, kiedy podatnik płaci mniej, niż jest do tego zobowiązany⁶. W praktyce występuje legalne i nielegalne uchylanie się od podatku. Legalne metody unikania podatku polegają na wykorzystywaniu luk w prawie podatkowym. Do nielegalnych metod uchylania się od podatku należą między innymi:

- fałszowanie zeznań podatkowych,
- niewykazywanie dochodu podlegającego opodatkowaniu,
- nieujawnianie lub przeprowadzanie fikcyjnych transakcji,
- obniżanie kwoty do zapłaty poprzez składanie fałszywych oświadczeń⁷.

² J. Ciak, *Funkcjonowanie podatków w gospodarce rynkowej i ich wpływ na szarą strefę*, w: *Finanse*, red. B. Pietrzak, SGH, Warszawa 2005, s. 363.

³ P.M. Gaudemet, J. Molinier, *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 2000, s. 407.

⁴ M. Bouvier, *Wprowadzenie do prawa podatkowego i teorie podatku*, Wydawnictwo Konieczny i Kruszewski, Warszawa 2000, s. 34.

⁵ J. Ciak, *Funkcjonowanie podatków...*, s. 364.

⁶ Por. *Międzynarodowy słownik podatkowy*, red. S. M. Lyons, PWE, Warszawa 1997, s. 181.

⁷ A. Bernal, *Przesłanki występowania zjawiska uchylania się od podatków dochodowych w Polsce*, w: *Finanse, bankowość i ubezpieczenia wobec wyzwań współczesności*, t. II, *Finanse przedsiębior-*

Powyższe działania są szkodliwe dla gospodarki kraju z uwagi na nieuczciwą konkurencję i dla budżetu państwa (powiększa się deficyt budżetowy).

Można więc stwierdzić, że podmioty nieobjęte opodatkowaniem poza rejestracją i regulacją państwa funkcjonują w szarej strefie gospodarki. Włącza się tu również działania przynoszące dochody podejmowane zgodnie z prawem, ale niezgłaszane do urzędu skarbowego oraz działania z pogranicza prawa, czyli z działalności nielegalnej, przestępczej⁸. Szara strefa jest zjawiskiem trwałym i występuje we wszystkich typach gospodarek⁹. Na rozwój gospodarki nieformalnej wpływają między innymi wysokie obciążenia podatkowe skłaniające osoby fizyczne i przedsiębiorców do unikania podatków, które jest całkowicie legalne i polega na wykorzystywaniu luk w prawie. Należy podkreślić, że czasami zaciera się granica między unikaniem podatków, a uchylaniem się od nich, dlatego też wielu podatników płaci wysokie wynagrodzenia prawnikom lub księgowym, aby mieć pewność, że drastyczne unikanie podatków nie spowoduje oskarżenia kryminalnego o uchylanie się od podatków¹⁰. Unikanie podatków polega na tym, że wyższe stawki podatkowe skłaniają inwestorów do zajmowania się raczej podatkową stroną przedsięwzięcia niż jego przydatnością gospodarczą, co pociąga za sobą wysokie koszty związane ze źle ukierunkowaną wytwórczością¹¹.

Z unikaniem podatków wiąże się uchylanie od ich płacenia, które rośnie wraz ze wzrostem krańcowych stawek. Chcąc uniknąć opodatkowania, podatnik może wykorzystać terytorialną zasadę działania aparatu podatkowego. Jest to ucieczka przed opodatkowaniem, która przybiera dwie formy w skali międzynarodowej¹²:

1. Unikanie nałożenia podatku – jest to przypadek, w którym podmiot opodatkowania jest wyłączony z właściwości administracji krajowej i poddany władzy podatkowej obcego państwa. Wielonarodowe spółki praktykują ten typ unikania podatku, to znaczy przekazują swoje zyski do krajów, gdzie opodatkowanie jest niższe.

biorstw, finanse publiczne i podatki, red. K. Znanięcka, AE w Katowicach, Katowice 2002, s. 366 i nast.

⁸ Por. A. Krajewska, *Podatki. Unia Europejska. Polska, kraje nadbałtyckie*, PWE, Warszawa 2004, s. 237.

⁹ A. Krajewska, *Uwarunkowania i konsekwencje szarej strefy w Polsce. Etyka w życiu gospodarczym*, t. I, Annales, SWSEiZ, Łódź 1998, s. 89.

¹⁰ R.E. Hall, A. Robushka, *Podatek liniowy*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1998, s. 30–33.

¹¹ J. Ciak, *Funkcjonowanie podatków...*, s. 370.

¹² P.M. Gaudemet, J. Molinier, dz. cyt., s. 587.

2. Unikanie wymierzania podatku – jest sposobem polegającym na tym, że podatnik ukrywa się przed państwem, któremu jest winien podatek (ucieczka osobista). Jeżeli natomiast podatnik nie pozostawi żadnego majątku, z którego można byłoby ściągnąć podatek, mamy do czynienia z ucieczką materialną. Niektóre spółki, unikając surowego systemu podatkowego, lokują swoją siedzibę za granicą, gdzie korzystają z łagodniejszego opodatkowania. Niektóre państwa specjalizują się w przyjmowaniu „uciekierów” podatkowych, są to tak zwane raje podatkowe.

Unikanie podatku w skali kraju obejmuje wykorzystywanie luk w prawie. Można przy tym skorzystać z kilku procedur¹³:

- powstrzymanie się od podatku,
- wykorzystywanie luk w systemie podatkowym,
- zrzeczenie się prawa pobrania podatku.

Natomiast formalne naruszenie prawa podatkowego to oszustwo podatkowe polegające na bezpośrednim i umyślnym naruszeniu prawa podatkowego. Można wyróżnić następującą klasyfikację typów oszustw podatkowych¹⁴:

1. Zatajenie materialne przedmiotów podlegających opodatkowaniu jest najbardziej pospolitą formą oszustwa. Przykładem może być ukrycie części majątku osoby zmarłej przed wymierzeniem podatku spadkowego lub też importowanych towarów przed opłatami celnymi.
2. Zatajenie rachunkowe. Przykładem mogą być przedsiębiorstwa, które sporządzają dwa bilanse: jeden dla fiskusa, drugi handlowy, odzwierciedlający rzeczywiste operacje. Zatajenia rachunkowe są różne, między innymi dotyczą podatków obrotowych, na przykład sprzedaży bez faktur.
3. Zatajenie prawne. Polega na zatajeniu rzeczywistej sytuacji prawnej przez upozorowanie takiej operacji, która jest niżej opodatkowana.
4. Domniemanie oszustwa. Zdarzają się sytuacje, w których zakłada się dokonanie oszustwa. Jeżeli wystąpi zabieg pewnych wskazujących na to okoliczności, to ciężar dostarczenia dowodów przeciwnych spoczywa na podatniku. Istnieją więc pewne prawne domniemania oszustwa.

Do głównych czynników wpływających na rozwój szarej strefy należy nadmierny fiskalizm, ale także mentalność i moralność podatkowa.

¹³ Tamże, s. 585.

¹⁴ P.M. Gaudemet, J. Molinier, dz. cyt., s. 583.

Mentalność podatkowa to postawa podatników wobec podatków. Decyduje o niej między innymi postawa obywateli wobec państwa oraz skuteczność aparatu skarbowego. Jak podkreśla wielu autorów, „większa dyscyplina podatkowa może korzystnie wpływać na mentalność podatkową¹⁵”.

Z kolei moralność podatkowa polega na „indywidualnej reakcji podatnika na obciążenia podatkowe, czyli sięga do sumienia podatnika¹⁶”. Im bardziej nierównomiernie rozłożone są obciążenia, tym silniejsze pojawiają się odczucia i przekonania, że jest się zmuszonym do rezygnowania z dochodu lub majątku w sposób nieuzasadniony¹⁷.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że bardzo ważną kwestią jest stworzenie optymalnego systemu podatkowego, ograniczającego możliwość ucieczki przed podatkami bądź nielegalnego uchylania się od podatków przez przechodzenie do szarej strefy gospodarki.

2. Podstawowe informacje o badaniu własnym

Badaniem objęto 239 przedsiębiorstw funkcjonujących w branży budowlanej. Największy odsetek stanowiły firmy działające w sektorze usług. Badanie miało charakter ilościowo-jakościowy i zostało przeprowadzone metodą wywiadów telefonicznych wspomaganym komputerowo (CATI – *Computer – Assisted – Telephone – Interview*) na ogólnopolskiej próbie 239 przedsiębiorstw budowlanych.

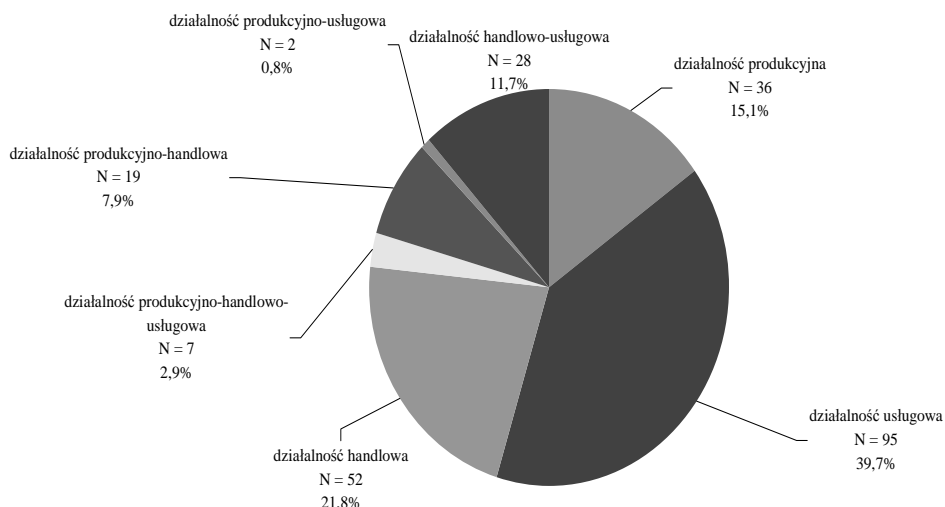
Próba miała charakter celowy z uwagi na dyskusyjną tematykę (trudno uzyskać odpowiedzi na temat szarej strefy, badacz jest bowiem postrzegany jako ukryty pracownik Urzędu Skarbowego).

Wywiady telefoniczne CATI zostały przeprowadzone na przełomie 2007 i 2008 roku przez ankietatorów AMPS Agencji Marketingowej, będącej partnerem autorki w terenowej realizacji badania. Koncepcja badania, kwestionariusz wywiadów CATI oraz ankiet, jak również analiza i interpretacja uzyskanych rezultatów zostały opracowane przez autorkę artykułu.

¹⁵ A. Komar, *Finanse publiczne w gospodarce rynkowej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996, s. 137.

¹⁶ A. Krajewska, *Podatki...*, s. 234.

¹⁷ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 190.

Rys. 1. Firmy uczestniczące w badaniu według rodzaju prowadzonej działalności

Źródło: badania własne.

Najliczniejszą grupą firm uczestniczących w badaniu były firmy usługowe (39,7%) i firmy handlowe (21,8%); najmniej liczną – firmy prowadzące działalność produkcyjno-usługową (0,8%) oraz działalność produkcyjno-handlowo-usługową (2,9%).

3. Podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) jako bariera w rozwoju przedsiębiorczości branży budowlanej w Polsce

Ankietowane przedsiębiorstwa oceniały podatek dochodowy od osób prawnych pod kątem prowadzenia działalności gospodarczej: produkcyjnej, handlowej, usługowej, produkcyjno-handlowo-usługowej, handlowo-usługowej, produkcyjno-handlowej, produkcyjno-usługowej. Rozkład odpowiedzi zaprezentowano w tabeli korelacyjnej 1.

Tabela 1

Ocena podatku dochodowego od osób prawnych (CIT) jako bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej przez firmy z branży budowlanej¹⁸

Rodzaj działalności(X)/ Ocena (Y)	Podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) ocenyjany jako bariera:			Liczebność
	niska (1-2)	średnia (3-4)	wysoka (5-6)	
Działalność produkcyjna	26	8	2	36
Działalność usługowa	46	29	20	95
Działalność handlowa	26	16	10	52
Działalność produkcyjno- usługowo-handlowa	3	4	0	7
Działalność produkcyjno-handlowa	7	8	4	19
Działalność produkcyjno-usługowa	2	0	0	2
Działalność handlowo-usługowa	11	12	5	28
Suma	121 (50,63%)	77 (32,22%)	41 (17,15%)	239 (100%)

Skala: 1 – ocena najniższa, 6 – ocena najwyższa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Spośród 239 przedsiębiorstw działających w branży budowlanej przedstawiciele 41 firm (17,15%) uznały podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) za wysoką barierę w prowadzeniu działalności gospodarczej, co może wpływać na uciekanie przedsiębiorstw w szarą strefę gospodarki i uszczuplać dochody budżetu państwa. Przedstawiciele 121 firm biorących udział w badaniu (50,63%) stwierdzili, że CIT nie jest uciążliwy dla funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Badane zmienne wyrażone są na skalach jakościowych (nominalnych), w związku z tym do wykrycia istnienia oraz siły związku między nimi użyto statystyki χ^2 .

Hipoteza zerowa brzmi:

H_0 : między postrzeganiem podatku dochodowego od osób prawnych (CIT) (Y) jako bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej a rodzajem prowadzonej działalności (X) nie występuje istotna zależność.

¹⁸ Wszystkie firmy bez względu na formę rozliczania z Urzędem Skarbowym oceniały podatek dochodowy od osób prawnych według skali od 1 do 6.

Hipoteza alternatywna brzmi:

H_1 : między postrzeganiem podatku dochodowego od osób prawnych (CIT) (Y) jako bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej a rodzajem prowadzonej działalności (X) występuje istotna zależność.

Tabela 2

Test χ^2 do zbadania hipotezy oraz wskaźnik zbieżności T Czuprowa

Podatek	Wartość testu χ^2	χ^2 większe od wartości granicznej	Wskaźnik zbieżności T Czuprowa
CIT	16,187	H_0 nie odrzucamy	0,206

Przyjęto $\alpha = 0,01$.

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki testu χ^2 i wskaźnik zbieżności T Czuprowa (wyliczone na podstawie tablicy korelacyjnej 1) w tabeli 2 wskazują na fakt, że podatek CIT nie jest barierą w prowadzeniu działalności gospodarczej według ankietowanych.

Badano także podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT), podatek od towarów i usług (VAT), podatek od nieruchomości, podatek od środków transportu, podatek od czynności cywilnoprawnych.

Tabela 3

Ocena poszczególnych podatków jako bariery prowadzenia działalności gospodarczej przez firmy z branży budowlanej

Wyszczególnienie	Ocena składek jako bariery			odsetek (%)
	niska (%) (1–2)	średnia (%) (3–4)	wysoka (%) (5–6)	
Podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT)	34,73	37,24	28,03	100
Podatek od towarów i usług (VAT)	30,54	26,78	42,68	100
Podatek od nieruchomości	49,37	30,54	20,09	100
Podatek od środków transportu	48,95	27,20	23,85	100
Podatek od czynności cywilnoprawnych	57,32	25,11	17,57	100

Skala: 1 – ocena najniższa, 6 – ocena najwyższa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Przeprowadzone badanie ankietowe potwierdziło fakt, że wszystkie podatki¹⁹ nie są istotną barierą prowadzenia działalności gospodarczej przez przedsiębiorstwa z branży budowlanej.

Analizując dane przedstawione w tabeli 3, można zauważyć, że w opinii ankietowanych firm z branży budowlanej poszczególne podatki nie są poważną barierą rozwoju przedsiębiorczości. Dla 57,32% przedsiębiorstw podatek od czynności cywilnoprawnych jest niską barierą prowadzenia firmy, 48,95% firm za niską barierę uznaje podatek od środków transportu, 49,37% – podatek od nieruchomości, 30,54 % – podatek od towarów i usług (VAT), 34,73 % – podatek dochodowy od osób fizycznych.

Uwagi końcowe

Podsumowując rozważania na temat szarej strefy w kontekście polskiego systemu podatkowego, należałoby stwierdzić, że zjawisko to występowało w gospodarce od zawsze i prawdopodobnie nie uda się go wyeliminować całkowicie. Trzeba się jednak zastanowić nad przyczynami jego występowania. Być może zbyt wysokie stawki podatkowe są przyczyną popychającą przedsiębiorców w szarą strefę gospodarki. Wysokie koszty pracy są prawdopodobnie przyczyną występowania gospodarki nieformalnej.

Przeprowadzone badanie własne miało na celu sprawdzenie, czy podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) jest barierą rozwoju przedsiębiorczości w branży budowlanej w Polsce oraz czy między postrzeganiem podatku dochodowego od osób prawnych (CIT) (Y) jako bariery prowadzenia działalności gospodarczej a rodzajem prowadzonej działalności (X) nie występuje istotna zależność.

Badanie przeprowadzone na 239 przedsiębiorstwach wskazuje, że podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) nie jest barierą w prowadzeniu działalności gospodarczej.

¹⁹ Przedsiębiorstwa (bez względu na formę rozliczeń z US) o różnych formach organizacyjno-prawnych oceniły wszystkie wymienione podatki (zob. tabela 3).

Literatura

- Bernal A., *Przesłanki występowania zjawiska uchylania się od podatków dochodowych w Polsce*, w: *Finanse, bankowość i ubezpieczenia wobec wyzwań współczesności*, t. II, *Finanse przedsiębiorstw, finanse publiczne i podatki*, red. K. Znaniecka, AE w Katowicach, Katowice 2002.
- Biała Księga Podatków, Ministerstwo Finansów, Warszawa 1998.
- Bolkowiak Z., *Budownictwo w latach 1995–2006*, http://www.muratorplus.pl/glowna/warto-wiedziec/budownictwo-w-latach-1995-2006,25421_29503.htm, data publikacji 28 maj 2007 (30.12.2008).
- Bouvier M., *Wprowadzenie do prawa podatkowego i teorie podatku*, Wydawnictwo Konieczny i Kruszewski, Warszawa 2000.
- Ciak J., *Brak pieniędzy w kasie państwa*, referat wygłoszony na Toruńskim Festiwalu Nauki i Sztuki, Toruń 25–28 kwietnia 2002.
- Ciak J., *Funkcjonowanie podatków w gospodarce rynkowej i ich wpływ na szarą strefę*, w: *Finanse*, red. B. Pietrzak, SGH, Warszawa 2005.
- Cicha A., *Podatek VAT w rachunkowości*, Difin, Warszawa 2005.
- Gaudement P. H., Molinier J., *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 2000.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Grądalski F., *System podatkowy w świetle teorii optymalnego opodatkowania*, SGH, Warszawa 2006.
- Hall R.E., Robushka A., *Podatek liniowy*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1998.
<http://www.egospodarka.pl/18497,Budownictwo-w-Polsce-2006-2009,2,39,1.html> (8.12.2009).
- Komar A., *Finanse publiczne w gospodarce rynkowej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996.
- Krajewska A., *Podatki. Unia Europejska. Polska. Kraje nadbałtyckie*, PWE, Warszawa 2004.
- Krajewska A., *Uwarunkowania i konsekwencje szarej strefy w Polsce. Etyka w życiu gospodarczym*, t. I, Annales, SWSEiZ, Łódź 1998.
- Międzynarodowy słownik podatkowy*, red. S.M. Lyons, PWE, Warszawa 1997.
- Mróz B., *Gospodarka nieoficjalna w systemie ekonomicznym*, SGH, Warszawa 2002.
- Panhirsz B., *Co nęka branżę budowlaną?*, Debaty „Buildera” z 7 stycznia 2009, <http://ebuilder.pl/index.php?act=article&sub=view&id=2413> (23.03.2009).
- Przyczyny pracy nierejestrowanej, jej skala, charakter i skutki społeczne*, red. M. Bednarski, E. Kryńska, K. Patera, M. Walewski, raport przygotowany na zlecenie Departamentu Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach projektu „Przyczyny pracy nierejestrowanej, jej skala, charakter i skutki społeczne” współ-

finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Wykonawcy projektu: Instytut Badań i Spraw Socjalnych, Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), CASE – Centrum Analiz Społeczno – Ekonomicznych Millward – Brown SMG/ KRC, Warszawa 2008.

Zawadzki E., *Zmiany na rynku budowlanym w Polsce*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Raport Nr 192, czerwiec 2001.

**INCOME TAX FROM LEGAL PERSONS
– A BARRIER IN ENTERPRENEURSHIP DEVELOPMENT
– OWN INQUIRY OF CONSTRUCTION UNDERTAKINGS**

Summary

The aim of this feature is to assess the significance of income tax from legal persons as a barrier in running economic activities and to study the relationship between the specification of activities by construction undertakings vs. the interpretation of income tax from legal persons as a barrier in running economic activities and reducing the state budgetary incomings.

239 construction undertakings have been the subject of study. The feature is composed of the introduction, tax mechanism and tax impact on black economy and of own study concerning income tax from legal persons.

Key words: income tax from legal persons, barrier in development, black economy, undertakings taxation, Polish tax system, construction branch

Translated by Iwona Pawluczuk